

ОРГАНІЗАЦІЙНО-ЕКОНОМІЧНА СУТНІСТЬ ІНФОРМАЦІЙНО-КОНСУЛЬТАЦІЙНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ АГРАРНОЇ СФЕРИ

Постановка проблеми. Ефективне господарювання суб'єктів агровиробничої діяльності значною мірою залежить від рівня кваліфікації та ступеня поінформованості їх керівників і спеціалістів про нові технології виробництва і переробки продукції, цін на вироблену продукцію та матеріально-технічні ресурси, прогнози аграрного ринку і т. ін. Проте існуюча тривалий час у сільському господарстві України система розповсюдження інформації та поширення знань не спроможна на належному рівні вирішувати ці завдання і не відповідає світовому досвіду. Особливо гостро проявилася така невідповідність у результаті переходу країни від одного суспільно-економічного устрою до іншого, поглиблення розриву між наукою і практикою, посилення негативних демографічних процесів у сільській місцевості, швидких змін у технологіях та ринковому середовищі, нових форматів державної регуляторної політики в аграрній сфері, її правового забезпечення тощо.

Стан вивчення проблеми. Аспекти інформаційно-консультаційного забезпечення агропромислового виробництва знаходяться постійно в полі зору науковців та досліджувались в роботах Андрійчука В.Г., Біттера О.А., Бугуцького О.А., Гайдуцького П.І., Дем'яненка М.Я., Долишнього М.І., Лузана Ю.Я., Макаренка П.М., Мельника Л.Ю., Рижука С.М., Саблука П.Т., Шпичака О.М., Юрчишина В.В. та багатьох інших. Разом з тим, не всі аспекти цієї проблеми всебічно досліджені. На деяких з них, а саме на організаційно-економічних особливостях сутності інформаційно-консультаційного забезпечення ми й акцентуємо увагу.

Завдання і методика досліджень. Мета досліджень полягає у визначенні особливостей сучасного розвитку системи інформаційно-консультаційного забезпечення агропромислового виробництва. Теоретичною та методологічною основою дослідження є діалектичний метод пізнання і системний підхід до вивчення економічних процесів; монографічний; законодавчі, нормативно-правові акти.

Стан вивчення проблеми. Величезна кількість рекламної інформації, що стосується виробничих ресурсів, технологій, ситуації на продовольчих ринках і ринках послуг активно пропонується аграрним товаровиробникам і жителям сільської місцевості через різноманітні засоби масової інформації – телебачення, радіо, пресу, мережу Internet тощо. Але вона не завжди буває своєчасною та об'єктивною, що нерідко призводить до негативних наслідків для тих, хто нею скористався. З метою недопущення цього в Україні створюються спеціалізовані інформаційно-консультаційні служби. Проте, як показує досвід, їх працівники теж часто не мають належної підготовки і доступу до надійних каналів інформації з питань державної аграрної політики, державної підтримки сільського господарства, розвитку соціальної інфраструктури сільської місцевості та сільських громад, результатів моніторингу внутрішнього і зовнішнього ринку аграрної продукції, ринків матеріально-технічних засобів, інновацій і т. ін.

З іншого боку, – науково-дослідними установами Національної академії аграрних наук України, закладами вищої і середньої аграрної освіти України, проектними організаціями та окремими вченими пропонуються численні наукові розробки, впровадження яких значною мірою стримується через недосконалість системи передачі науково-технічної продукції до потенційних її споживачів. Вирішити ці проблеми можна лише шляхом формування такої системи розповсюдження інформації та надання професійних консультаційних послуг, яка б сучасними засобами ІТ-технологій, у тому числі й через мережу Інтернет, забезпечувала інформаційні та консультаційні потреби як працівників інформаційно-консультаційних служб, так і безпосередньо аграрних товаровиробників і жителів сільської місцевості. Це є тим більш актуальним тому, що в

теперішніх умовах господарювання особливої ваги набули проблеми, пов'язані з „...недостатньою ефективністю існуючої системи підготовки, перепідготовки та підвищення кваліфікації керівників і спеціалістів сільського господарства; відсутністю у товаровиробників практичного досвіду та навичок пошуку, реалізації і закріплення конкурентних переваг на ринку сільськогосподарської продукції; невідповідністю наявних знань та набутих стереотипів економічного мислення і поведінки вимогам ефективного ведення аграрного бізнесу тощо”.

Інформаційно-консультаційне забезпечення аграрної сфери складається з двох видів забезпечення: інформаційного і консультаційного. У Великому тлумачному словнику сучасної української мови термін забезпечення трактується як дія, що має декілька тлумачень:

- постачати щось у достатній кількості, задовольняти когось або що-небудь у якихось потребах;

- створювати умови для здійснення чого-небудь, гарантувати щось;

- захищати, охороняти когось або що-небудь від загроз.

У контексті досліджуваної проблеми даний термін використовується в розумінні „надання працівникам аграрної сфери необхідних їм інформації та консультацій”. У цьому ж словнику термін обслуговування трактується як:

- виконувати роботу або функції, пов'язані з задоволенням чиїх-небудь запитів, потреб;

- забезпечувати, налагоджувати роботу певних знарядь, машин, механізмів і т. ін.

Отже, терміни забезпечення та обслуговування у частині „створювати умови для здійснення чого-небудь” та „виконувати функції, пов'язані з задоволенням чиїх-небудь запитів, потреб”, – є синонімами.

Інформаційне забезпечення передбачає доведення до сільськогосподарських товаровиробників, жителів сільської місцевості, органів місцевого самоврядування та органів виконавчої влади різноманітної інформації з питань аграрного виробництва, менеджменту, маркетингу, соціального розвитку, правової та комерційної інформації, необхідної для здійснення виробничо-господарської діяльності та прийняття управлінських рішень тощо. Воно включає:

- моніторинг інформаційних потреб споживачів інформації;

- відпрацювання механізмів взаємодії служб інформаційного забезпечення з державними органами управління, закладами аграрної науки, освіти та іншими постачальниками інформації;

- організацію доступу в Інтернет для суб'єктів мережі інформаційного обслуговування;

- формування регіональних мереж збору та аналізу ринкової інформації;

- організацію збору, оброблення і розповсюдження інформації.

Інформаційне забезпечення може здійснюватися в різних формах: випуск інформаційних видань (журналів, брошур, буклетів, довідкових бюлетенів, прайсів і т.д.), складання списків літератури або підбір рефератів з тих чи інших проблем, переклад документів з однієї мови на іншу, підготовка оглядів фактографічних довідок, рекомендацій тощо. Воно передбачає також надання споживачеві оригіналів або копій наукових і технічних документів та літератури.

Склад суб'єктів з надання інформаційних послуг аграрним юридичним особам та жителям сільської місцевості надзвичайно різноманітний. Це пояснюється тим, що ефективне функціонування аграрної сфери може бути забезпечене лише за умови вирішення комплексу економічних, соціальних, екологічних, управлінських, комерційних, технічних, технологічних, організаційних та інших завдань, кваліфіковане вирішення яких потребує відповідної інформації. Виробники аграрної продукції, жителі сільської місцевості та інші клієнти одержують її від:

- установ фундаментальної і прикладної науки та її дослідних інститутів

відповідно до різних сфер людської життєдіяльності (сільського господарства, економіки, менеджменту, маркетингу, юриспруденції, техніки, технології, будівництва тощо);

- освітніх закладів, що проводять науково-дослідну роботу, навчання і підготовку кадрів різних спеціальностей та освітньо-кваліфікаційних рівнів для виробничо-господарської діяльності в аграрній сфері та її інфраструктурного обслуговування;

- внутрішньогосподарських структурних підрозділів, спеціалістів та менеджерів суб'єктів господарювання, які в процесі реалізації управлінських функцій здійснюють інформаційне обслуговування аграрної виробничо-господарської діяльності;

- інституцій державного управління та місцевого самоврядування, що складають управлінську ієрархію різних гілок влади по вертикалі та горизонталі;

- суб'єктів оптово-посередницької та роздрібної торгівлі, що здійснюють закупівлю і продаж аграрної продукції;

- постачальників, що реалізують аграрним товаровиробникам техніку, обладнання, транспортні засоби, будівельні матеріали, технології, насіння, саджанці, тварин, паливно-мастильні матеріали, мінеральні добрива, засоби захисту рослин і тварин та інші матеріально-технічні ресурси, а також надають аграріям різнопланові послуги (транспортні, меліоративні, будівельні, зв'язку, побутові, культурні, інформаційні тощо);

- маркетингових структур, що забезпечують проведення маркетингових досліджень ринків аграрної продовольчої продукції та виконання комплексу маркетингових заходів щодо товарної, цінової, збутової та комунікативної політики для аграрних товаровиробників на внутрішньому та світовому ринках;

- банківських установ, що надають кредитні, фінансові, інвестиційні ресурси та послуги для представників аграрної сфери;

- структур, які, відповідно до їх компетенції, інформують та консультують юридичних та фізичних осіб аграрної сфери;

- аграрних підприємств, що надають інформаційні послуги та консультують інші аграрні господарюючі суб'єкти з технічних, технологічних, економічних, маркетингових та інших питань;

- іноземних юридичних та фізичних осіб, включаючи закордонних виробників, радників-консультантів, продавців-посередників, державних та недержавних установ, які здійснюють інформаційно-консультаційне обслуговування аграрної сфери;

- інших юридичних та фізичних осіб, які обслуговують аграрні господарюючі суб'єкти, здійснюючи свою діяльність на зразок бенчмаркінгу, що передбачає пошук та впровадження новітніх науково-прикладних досягнень під час виробництва та збуту товарів і послуг аграрної сфери.

Що стосується консультування, то, як уже зазначалося, його відмінність від передачі інформації полягає в цільовій спрямованості на конкретний об'єкт, що володіє специфічними характеристиками і розвивається в певних умовах. Визначаючи зміст поняття сільськогосподарського консультування, Р. Корінець вказував, що це „...сукупність дій та заходів, спрямованих на задоволення потреб сільськогосподарських товаровиробників і сільського населення у підвищенні рівня знань та удосконаленні практичних навичок прибуткового господарювання”. Близьким за змістом є трактування сільськогосподарського консультування, сформульоване І. Кудіною: „...консультування є особливою формою організації навчальної та управлінської діяльності, у процесі якої консультант методологічно і практично підтримує клієнта, спонукає його до дії і вирішення проблем, що виникли чи назрівають. У тлумачному словнику сучасної української мови зазначено, що консультація – це порада фахівця з якого-небудь питання.

Таким чином, консультаційний процес, на відміну від розповсюдження інформації, пов'язаний із фахівцем, який надає консультації, наприклад, стосовно ведення виробничо-господарської діяльності. Такими фахівцями є, з одного боку, спеціалісти та менеджери, які виконують відповідні загальні чи спеціальні управлінські функції безпосередньо в аграрних підприємствах, а з іншого, – фахівці, які надають консультації для представників

аграрної сфери, перебуваючи поза межами цієї сфери.

Незважаючи на окремі відмінності у тлумаченні вченими терміну консультативне забезпечення, в абсолютній більшості випадків сутнісний зміст, який вони вкладають в дане явище, залишається незмінним. Його можна лише уточнювати і доповнювати, узгоджуючи з конкретними умовами теперішнього етапу трансформаційних змін у сільському господарстві та його регіональними особливостями.

Вважаємо, що сільськогосподарське консультування – це діяльність консультантів у сфері надання професійних консультативних послуг, що мають переважно рекомендаційний характер і які покликані допомагати сільськогосподарським товаровиробникам та жителям сільської місцевості в реалізації їх цілей і завдань шляхом вирішення проблем різного характеру, виявлення і використання наявних резервів, нових можливостей, впровадження інновацій, організації навчання.

Останнім часом під консультативними послугами все частіше розуміють самостійний вид діяльності з прив'язки інформації, знань і досвіду, якими володіють спеціально підготовлені спеціалісти-консультанти, до конкретної області сільськогосподарського виробництва і соціально-економічного розвитку сільських територій з метою надання допомоги в прийнятті рішень, роз'ясненні існуючих норм, підготовки рекомендацій щодо впровадження інновацій, передачі знань. Визначають такі основні групи консультативних послуг, які можуть надаватися службами сільськогосподарського консультування (табл. 1).

Організація інформаційного та консультативного забезпечення ґрунтується на тісній взаємодії всіх складових інформаційної та освітньо-знаннєвої інфраструктури аграрного сектора економіки.

Таблиця 1

Види консультативних послуг

Сфера консультування	Предмет консультації
Загальне управління	Визначення ефективності системи управління; оцінка діяльності суб'єктів господарювання; управління інноваціями; визначення конкурентоспроможності і вивчення кон'юнктури ринку; диверсифікація; оцінка управління; організаційна структура і розвиток; управління проектами; управління якістю; реорганізація структури; стратегічне планування.
Діяльність адміністрації	Аналіз роботи; ведення діловодства; організація і методи управління; регулювання ризиків; гарантії безпеки; устаткування робочих місць.
Фінансове управління	Система обліку; оцінка капітальних витрат; господарський оборот; зниження собівартості продукції, робіт і послуг; неплатоспроможність (банкрутство); збільшення прибутку; збільшення доходів; оподаткування; фінансові резерви.
Управління кадрами	Професійний рух; забезпечення рівних можливостей; пошук кадрів; відбір претендентів на роботу; охорона здоров'я і безпека; програми заохочення, внутрішні зв'язки, комунікації; оцінка робіт; трудові угоди й зайнятість; навчання менеджменту; планування робочої сили; мотивація; пенсії; аналіз функціонування; психологічна оцінка; винагороди; підвищення кваліфікації працівників.
Маркетинг	Реклама і стимулювання збуту; відносини з громадськістю; дизайн; прямий маркетинг; вивчення ринків; стратегія

	маркетингу; розробка нової продукції; ціноутворення; управління збутом; навчання збутової діяльності; соціально-економічні дослідження і прогнозування.
Виробництво	Автоматизація виробничих процесів; використання обладнання, устаткування; промисловий інжиніринг; регулювання внутрішнього розподілу ресурсів; схеми організації робіт; управління виробництвом; планування виробництва; підвищення продуктивності праці; закупівлі; контроль якості; контроль за постачанням.
Інформаційні технології	Системи управління; застосування комп'ютерів в аудиті й оцінці діяльності; електронна видавнича діяльність; електронна пошта; використання інтернет-ресурсів; інформаційно-пошукові системи; проектування і розробка систем; вибір і установка систем.
Спеціалізовані послуги	Навчальне консультування; інженерний консалтинг; екологічний консалтинг; інформаційний консалтинг; юридичний консалтинг; консалтинг з управління розподілом матеріалів і матеріально-технічного забезпечення; консалтинг у державному секторі.

Розкриття організаційно-економічної сутності інформаційного та консультаційного забезпечення дозволить визначити його місце і роль у сучасній ринковій інфраструктурі аграрної сфери, характер взаємодії його служб з товаровиробниками та іншими суб'єктами даного сектора економіки – і на основі цього з більшою цілеспрямованістю забезпечувати посилення його впливу на ефективність виробництва. Зарубіжними ученими було встановлено, що через несвоєчасне отримання та/або недостовірність інформації товаровиробники щорічно недоотримують до 40% коштів. В Україні такі дослідження не проводилися, але можна зробити припущення, що цей показник тут не нижчий.

Відомий російський учений О. Чаянов вбачав головну функцію інформаційно-консультаційного забезпечення у підвищенні рівня знань і компетенції виробників з метою самостійного прийняття ними ефективних управлінських рішень. Такий підхід, вказував він, пояснюється тим, що в сільському господарстві постійно доводиться приймати рішення, пов'язані із специфічними місцевим умовами і конкретною ситуацією. Ці рішення можуть бути прийняті тільки самим товаровиробником, оскільки тільки він повністю орієнтується в ситуації. На переконання вченого, завданням інформаційного та консультаційного забезпечення повинно бути вчасне професійне інформування товаровиробників про зміни у різних галузях економіки, науки, державної політики, в оподаткуванні, веденні виробничої діяльності тощо. Організаційні структури цієї системи, наголошував О. Чаянов, не повинні приймати рішення за товаровиробників, а зобов'язані діяти в їх інтересах.

Можемо стверджувати, що в сучасних умовах основним завданням фахівців служби інформаційно-консультаційного забезпечення має бути формування у клієнтів розуміння проблеми та причин виникнення її, що є достатнім для прийняття раціонального рішення стосовно її розв'язання. При цьому слід мати на увазі, що інтереси товаровиробників можуть вступати у протиріччя з інтересами суспільства, наприклад, у діях, пов'язаних із порушенням вимог законів щодо збереження навколишнього середовища. У цьому разі застосовуються інші важелі впливу, а саме: державне регулювання, субсидії, штрафи, цінова політика тощо. Інформаційно-консультаційні служби покликані лише доносити інформацію до своїх клієнтів про таку політику і пояснювати її ключові засади.

Ще один важливий аспект діяльності служб пов'язаний з тим, що сільські товаровиробники будуть готові змінити свої погляди на проблему лише в тому випадку, якщо вони будуть твердо переконані, що їм це вигідно. Нові наукові відкриття, передовий досвід, сприятлива ситуація на агропродовольчому ринку і т. ін. дають можливість товаровиробникам без збільшення витрат нарощувати обсяги виробництва продукції або зменшувати витрати без скорочення обсягів виробництва. Проте, товаровиробники можуть скористатися цими можливостями тільки після того, коли їм стане про це відомо. Таким чином, інформаційно-консультаційна служба покликана стимулювати розвиток сільського господарства шляхом прискорення процесу передачі інформації і знання не тільки в інтересах самих товаровиробників, але й суспільства в цілому.

Висновок. На даний час в Україні синонімом поняття інформаційно-консультаційне забезпечення аграрної сфери як по суті, так і за призначенням вживається термін сільськогосподарське дорадництво. У Законі України „Про сільськогосподарську дорадчу діяльність” (зі змінами і доповненнями, внесеними Законом України від 2 грудня 2010 року № 2754-VI), зазначено: „...сільськогосподарська дорадча служба (далі – дорадча служба) – юридична особа незалежно від її організаційно-правової форми та форми власності, структурний підрозділ аграрного навчального закладу, науково-дослідної установи, які внесені до Реєстру дорадчих служб, здійснюють дорадчу діяльність, у складі яких працює не менше трьох дорадників, які пройшли реєстрацію відповідно до законодавства і внесені до Реєстру дорадників”.

У системі вітчизняного агропромислового комплексу запроваджено триступеневу структуру управління. Відповідно, сформована організаційна структура системи інформаційно-консультаційного забезпечення аграрної сфери України, також має чітко визначені три рівні організації: державний, регіональний (обласний) та місцевий. Завдяки цьому забезпечується підтримка діяльності інформаційно-консультаційних служб з боку органів управління АПК та органів місцевого самоврядування, здійснюється проведення державної аграрної політики на всіх рівнях. Проте, слід зауважити, що така структура характерна для небагатьох країн. У більшості випадків організаційна структура служби є дворівневою, а місцевий (низовий) рівень представлений тільки консультантами служби.

Анотація

В статті визначенні організаційно-економічні особливості сучасного розвитку інформаційно-консультаційного забезпечення в механізмі управління розвитком аграрної сфери.

Ключові слова: інформаційно-консультаційна служба, управління, дорадча служба, агропромислове виробництво, забезпечення.

Аннотация

В статье определены организационно-экономические особенности развития информационно-консультационного обеспечения в механизме управления развитием агропромышленной сферы.

Ключевые слова: информационно-консультационная служба, управление, совещательная служба, агропромышленное производство, обеспечение.

Summary

In the article the determination organizational-economic features of development of the informative-consultative providing in the mechanism of management by development of agroindustrial production.

Keywords: informative-consultative service, management, deliberative service, agroindustrial production, providing.

Список використаної літератури:

1. Інформаційне суспільство в Україні: глобальні виклики та національні можливості: аналіт. доп. / Д. В. Дубов, О. А. Ожеван, С. Л. Гнатюк. – К. : НІСД. – 2010. – 64 с.
2. Терещенко Л.О. Інформаційні системи і технології в обліку / Л.О. Терещенко, І.І. Матієнко-Зубенко. – К.: КНЕУ, 2004. – 187 с.
3. Закон України “Про основні засади розвитку інформаційного суспільства в Україні на 2007-2015 роки”

УДК: 330:341.

Лазарєва О.В.

ПРОБЛЕМИ ФОРМУВАННЯ КАТЕГОРІЙНОГО АПАРАТУ В ЕКОНОМІЧНІЙ НАУЦІ

Постановка проблеми. У системі формування методології дослідження явищ і процесів в економічній науці важливе місце належить пошуку засобів досягнення поставленої мети. На сучасному етапі акцент переноситься на такі засоби, як «функція», «механізм», «інструмент», «елемент», «важелі» та ін. Але при використанні цих економічних категорій у науковій літературі спостерігається довільне їх трактування, що створює проблемну ситуацію щодо оволодіння інноваційними конкурентними перевагами економічних суб'єктів господарювання. Все це зумовлює необхідність пошуку відповіді на поставлену проблему, перегляду суті і змісту вище приведених феноменів.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Питання вищеприведеного категорійного апарату знаходять своє відображення у працях багатьох вітчизняних і зарубіжних вчених. Доведено, що без цих термінів фактично не обходиться ні одна з наукових праць. Разом з тим, можна стверджувати, що більшість термінів, вживаних дослідниками, не відповідає своїй сутності. Тому існує потреба в дослідженні наповнення реальним, сутнісним змістом відповідних понять.

Формулювання мети дослідження. Виходячи з вищевикладеного метою статті є поглиблення та узагальнення понятійно-категоріального апарату в контексті визначення основних економічних термінів та понять.

Методологічну основу проведеного дослідження склали теоретичні положення економічної науки, наукові праці вітчизняних вчених, присвячені обґрунтуванню та сутності економічних категорій. Методика дослідження являє собою систему, утворену з сукупності логічних прийомів, методичних правил та принципів з використанням монографічного, абстрактно-логічного методів та методу наукового узагальнення.

Виклад основного матеріалу. Огляд літературних джерел стосовно визначення поняття «функція» дозволив зробити наступні висновки. Так, згідно економічного тлумачного словника [1] – це обов'язок, коло діяльності, призначення та роль. Інше джерело свідчить, що функція – це явище, яке залежить від іншого явища, є формою його виявлення і змінюється відповідно до його змін, або ж це робота чого-небудь, коло діяльності, обов'язок [2]. Інтернет-джерела свідчать, що функція – це відношення між елементами, в якому одна зміна тягне за собою зміну в іншому [6]. Згідно джерела [3] функція – це залежність будь-якого явища, перемінної від якої-небудь визначеної величини, аргументу. Також, як стверджує дане джерело – це роль, призначення чого-небудь, обов'язок та коло діяльності. Словник іншомовних слів [4] стверджує, що це слово походить від латинського Functio і означає виконання, звершення, діяльність, обов'язок, роботу та призначення.